

SAMOKSZTAŁCENIE

Według definicji sformułowanej przez F. Urbańskiego samokształcenie jest wtedy, „gdy uczeń bierze we własne ręce sprawę swego kształcenia, sam wyznacza sobie cel, sam wyznacza sobie metodę pracy i kontroluje ją pracując o własnych siłach „¹ Przyjęcie tej definicji jest podyktowane jej wartością poznawczą i użytecznością dla analizy metodologicznej problematyki samokształcenia. Definicja ta akcentuje samodzielność wysiłku samokształceniowej człowieka.

W Okiński w następujący sposób definiuje proces samokształcenia:” Proces samokształceniowy to tyle, co samodzielne, poddane autokontroli urabianie się osobnika w celu osiągnięcia jakiegoś mniej lub bardziej uchwytnego (uświadomionego) i mniej lub więcej jasno określonego wzoru (ideału) osobowości „²

K. Wojciechowski – sformułowana przez tego autora definicja samokształcenia brzmi następująco: „samokształcenie to praca nad kształceniem własnej osobowości w celu upodobnienia jej do przyjętego wzoru osobowego w myśl jasnego dla siebie celu, według osobiście zaakceptowanego planu i metody, przy znacznym udziale samodzielnego wysiłku i swojej roboczej kontroli, w miejscu i czasie wyznaczonym przeważnie przez siebie”³.

Półtorzycki zdefiniował pojęcie samokształcenia następująco: „samokształcenie jest to proces kształcenia realizowany indywidualnie. W procesie samokształcenia występuje samodzielność, świadomość i aktywność w dążeniu do osiągnięcia wytkniętego sobie celu. Samodzielne organizowane swej pracy w tej dziedzinie jej kontrolowanie i udoskonalenie.”⁴ W ujęciu tego

¹ F. Urbańczyk: „Dydaktyka dorosłych” Op. cit. s.22

² W. Okiński: „Procesy samokształcenia” Poznań 1935 s. 34-35

³ K. Wojciechowski: „Wychowanie dorosłych” Wrocław 1966 s. 367

⁴ J. Półtorzycki: „Ucz się sam. O technice samokształcenia” W-wa 1967 s. 6

autora proces samokształcenia jest zatem jednym z rodzajów aktywności ludzkiej kierowanej przez sam podmiot samokształcenia. Warunkiem uprawiania samokształcenia jest jasna świadomość celów jakie jednostka chce osiągnąć i jej samodzielne dążenie do rozumienia świata.

Proces samokształcenia jest uwarunkowany wieloma różnymi czynnikami takimi jak: motywacja uczenia się i kształtowania charakteru, samopoznanie osób samokształcących się, przygotowanie szkolne, wiązanie samokształcenia z kształceniem pozaszkolnym, aktywność samowychowawcza samouków, dostępność różnorodnych źródeł wiedzy, umiejętności zorganizowania sobie warsztatu pracy, formy i metody uczenia się, stopień zaangażowania w samokształceniu zespołowym.

Na skuteczność samokształcenia mają wpływ takie czynniki jak: ideowa i społeczna postawa samouka, umiejętność wykorzystania inspiracji płynących z ośrodków poradnictwa, ambicje perfekcjonistyczne samouka, system wartości uznawany w środowisku pracy, środowisku zamieszkania i w rodzinie, społeczne zapotrzebowanie na ludzi posiadających wszechstronną wiedzę oraz prężne charaktery. Siłą dynamiczną pobudzającą do samokształcenia jest także nowoczesna cywilizacja stawiająca szereg bodźców skłaniających ludzi do zdobywania coraz to nowej wiedzy. Bodźcem najbardziej intensyfikującym samokształcenie jest rewolucja naukowo-techniczna zmieniająca charakter pracy w wielu zawodach. Samokształcenie umożliwia bowiem w pewnym stopniu kontynuowanie pracy w danym zawodzie lub przekwalifikowanie się oraz awans społeczny i materialny. Ruchy migracyjne i związana z tym zmiana miejsca zamieszkania i pracy również powodują konieczność zdobywania w toku samokształcenia informacji i umiejętności ułatwiających przystosowanie się do nowego środowiska ludzkiego i kulturalnego oraz potrzebnych do twórczego w nim działania.⁵

⁵ L. Turowski: „Andragogika” PWN s. 175

Samokształcenie jest jak wykazał W. Okiński procesem społecznym, tzn. uwarunkowanym oddziaływaniami społecznymi. Do tych oddziaływań należy wychowanie, podejmowane jako proces świadomie zamierzony; wyposaża ono człowieka w podstawową wiedzę i umiejętności oraz kształtuje dążenia i wzory (ideały) postępowania. Podobnie oddziałuje wpływ społeczeństwa (wpływ przypadkowy). Dzięki temu pojawiają się w świadomości młodego człowieka pożądane wzory osobowości, czyli dążenie do dokonania w sobie i w swym postępowaniu określonych zmian. Gdyby nie było oddziaływań środowiska społecznego i wychowania, człowiek nie miałby „wzorów”, które chciałby w drodze samokształcenia w sobie realizować. Z drugiej strony rozwój biologiczny i psychologiczny, zwłaszcza aktywność własna dziecka, a później dojrzewającego człowieka, doprowadza do rozwoju w nim pewnych cech osobowości, które są niezbędne do rozwoju samokształcenia, takich jak wiara we własne siły, odwaga podejmowania własnych decyzji, samodzielność w działaniu, krytycyzm itp.⁶

Na tle procesów rozwojowych i wychowawczych tendencja do samokształcenia i pierwsze jego próby mogą występować już w dzieciństwie, między 7 a 10 rokiem życia. Są to jednak próby raczej krótkotrwałe, ulegające zapomnieniu lub polegające na naśladownictwie uwielbianej osoby. Samokształcenie właściwe, bardziej świadome i wytrwałe, a przy tym uwieńczone powodzeniem pojawia się nieco później na ogół około 16 roku życia- u niektórych osób wcześniej, a u innych później lub wcale. Pojawienie się samokształcenia zależy w wybitnym stopniu od motywów doświadczeń i zdolności jednostki. Występują w praktyce dwa rodzaje motywów: niezadowolenie z siebie lub upodobanie i zainteresowanie w jakimś kierunku. Niezadowolenie z siebie w porównaniu do innych lub w zestawieniu z planami i zamierzeniami życiowymi, może być bodźcem do podjęcia samokształcenia, pod warunkiem że niezadowolenie jest twórcze, a nie destrukcyjne. Upodobanie,

⁶ F. Urbańczyk: „Problemy oświaty dorosłych” s. 230

zainteresowanie lub zamiłowanie może być bodźcem do samokształcenia w każdym kierunku. W tym wypadku samokształcenie może rozwijać się najlepiej, gdyż człowiek nie odczuwa tak trudności i wysiłku jak w innych wypadkach.

Motywy do samokształcenia pojawiają się w najróżnorodniejszych sytuacjach życiowych: zawodowych, społecznych, towarzyskich itp. W świetle dotychczasowych badań najczęściej występują motywy o charakterze utylitarnym (potrzeba wyższych kwalifikacji, poprawienie warunków bytu itp.). Trwałość sytuacji skłaniających do samokształcenia jest jednym z ważniejszych warunków powodzenia w samokształceniu. Podobnie jak powodzenie w nauce szkolnej tak i powodzenie w samokształceniu zależy od poziomu zdolności umysłowych. Osoby zdolne łatwo pokonują trudności związane z samokształceniem: mniej zdolne przeżywają większe trudności łatwiej się załamują. Brak jednak empirycznych badań, które by tę wielce prawdopodobną prawidłowość potwierdziły. Bardzo wielką rolę w prawidłowym samokształceniu odgrywa wytrwałość i systematyczność samouka w pracy. Jest to powszechnym wnioskiem, do którego dochodzą ludzie na drodze samokształcenia kierowanego. Dla powodzenia w samokształceniu są więc szczególnie ważne silne i trwałe motywy, zainteresowanie kierunkiem samokształcenia, zdolności, wytrwałość i systematyczność, samodzielność i samokontrola, a także stopniowanie trudności podejmowanych zadań, aktywny wysiłek umysłowy, a nie tylko bierne przyswajanie wiedzy, a wreszcie zadowalający stan zdrowia zapewniający siły do pracy. Samokształcenie jest zasadniczo pracą indywidualną, nie wyłącza to jednak możliwości współdziałania kilku osób, uprawiających je w tym samym kierunku. W tym drugim wypadku mówimy o samokształceniu zespołowym. Współpraca w zespole może ułatwić pokonywanie napotykaných trudności, jak również stanowić oparcie moralne we wszystkich trudnościach.⁷

Proces samokształceniowy może być realizowany różnymi drogami.

⁷ F. Urbańczyk :”Problemy oświaty dorosłych” s.230-231

Najczęstszą jego formą jest praca z książką, planowa systematyczna lektura z intencją opanowania zamierzonego zakresu wiadomości, pogłębienia wiedzy. Podstawę samokształcenia może stanowić nie tylko praca z książką, lecz także eksperymentowanie i doświadczalnictwo. Swoistą formą samokształcenia jest praca oparta na własnych badaniach. Wiąże się ona nie tylko z dążeniem do opanowania pewnego zakresu wiadomości, ale z samodzielną twórczością, z dążeniem do rozwiązywania interesujących zagadnień. Ta forma samokształceniowa ma u nas duże tradycje.⁸

W polskiej pedagogice badania nad rolą podręcznika w procesie samokształcenia przeprowadził Cz. Maziarz.. W swoich badaniach próbuje on wyjaśnić jaka jest przydatność podręcznika w dla realizowania zadań dydaktycznych, oraz stara się wyjaśnić zależność między strukturą podręcznika a jego funkcją dydaktyczną. Interesuje się także zagadnieniem wpływu organizacji wpływu kształcenia korespondencyjnego na funkcje dydaktyczno-wychowawcze podręcznika. Badając to zagadnienie, wysunął hipotezę, zgodnie z którą: „podręcznik dla samouków jest w kształceniu korespondencyjnym zasadniczym i samodzielnym środkiem nauczania, spełnia on niejako rolę współorganizatora działalności poznawczej uczniów, pośrednio kieruje nią- wpływa na przebieg procesu samodzielnego uczenia się i na wyniki”. Budując swą teorię podręcznika i konstruując jego prawidłowy model, oparty na logicznej i andragogicznej koncepcji kształcenia dorosłych, Maziarz bierze pod uwagę następujące właściwości i potrzeby ludzi dorosłych:

- 1) doświadczenia życiowe i produkcyjne oraz zainteresowania,
- 2) trudności opanowania materiału naukowego związanego z wykonywaniem pracy zawodowej, zmęczeniem i brakiem czasu,
- 3) nastawienie na praktyczne walory wiedzy,

⁸ B. Suchodolski: „Pedagogika” PWN W-wa 1982 s.251

4) posiadanie luk w wiadomościach uzyskanych w szkole podstawowej⁹

PLAN PRACY:

1. Definicja samokształcenia
2. Czynniki skuteczności pracy samokształceniowej
3. Rozwój samokształcenia
4. Metody i motywy pracy samokształceniowej
5. Rola podręcznika w procesie samokształcenia

⁹ Cz. Maziarz :”Rola podręcznika w kierowaniu samokształceniem” W-wa 1965 s.15-30

BIBLIOGRAFIA

1. B. Suchodolski: „Pedagogika” PWN W-wa 1982
2. F. Urbańczyk :”Problemy oświaty dorosłych” PZWS W-wa 1973
3. L. Turos: „Andragogika” PWN 1975
4. W. Okiński: „Procesy samokształcenia” Poznań 1935
5. K. Wojciechowski: „Wychowanie dorosłych” Wrocław 1966
6. J. Półtorzycki: „Ucz się sam. O technice samokształcenia” W-wa 1967
7. Cz. Maziarz :”Rola podręcznika w kierowaniu samokształceniem” W-wa 1965